

UDK 801.3

Izvorni znanstveni članak
Primljeno 10/1986.

STANIMIR RAKIĆ

O STRUKTURI LEKSIKONA

Rochelle Lieber, *On the organization of the lexicon*,
Indiana University Linguistic Club, Bloomington 1981.

Morfologija je tek nedavno uključena kao posebno polje istraživanja u generativnu gramatiku. Pođ uticajem Čomskijevog članka 'Remarks on nominalization' (1970) tvorba reči se odvaja od sintakse i stavlja u leksikon. Tada se postavilo pitanje kakva je struktura leksikona i koje jedinice on treba da sadrži. Halle (1973) je smatrao da leksikon treba da sadrži samo neizvedene reči — morfeme, a da se sve složene reči moraju izvoditi preko generativnih pravila. Aronoff (1976) je predložio uvođenje posebnih pravila za tvorbu reči, koja mogu ne samo da stvaraju nove reči nego i da analiziraju postojeće reči. On je takođe postavio pitanje ograničavanja moći pravila za tvorbu reči — u njegovoj teoriji reči se mogu izvoditi samo iz drugih reči. Značajan doprinos generativnoj morfologiji su dali i Siegel (1974), Allen (1978) i Strauss (1979), koji su detaljno analizirali proces afiksacije u engleskom jeziku. U svim tim radovima pretpostavlja se da je morfologija derivaciona odvojena od infleksije pomoću koje se izvode padeži, glagolsko vreme, lice, broj i aspekt; infleksioni nastavci se u tim teorijama dodaju u sintaksičkim strukturama transformacionim premeštanjem sintaksičkih oznaka. J. Bresnan (1978, 1983) je tu pretpostavku uzdrimala pokazujući da se odnos aktiv—pasiv može shvatiti kao leksički odnos: po tom shvatanju i aktivan i pasivan oblik glagola imaju svoje leksičke reprezentacije, koje su povezane pravilima redundancije. Lapointe (1978) je razvio gramatičku teoriju prema kojoj je sva morfologija, i derivaciona, i infleksiona, uključena u leksikon. Ta je teza potkrepljena radovima Carriera o tagalogu i McCarthyja o semitskim jezicima, koji su pokazali da se derivacija i infleksija u tim jezicima mogu opisati istim formalnim aparatom.

R. Lieber postavlja sebi zadatak da detaljno preispita teorijske implikacije koje proizilaze iz uključivanja infleksije u leksikon. U prvoj glavi svoje monografije ona nastoji da pokaže da inflektivni oblici reči mogu da budu osnova za tvorbu novih reči — to pokazuje da inflektivni oblici reči spadaju u leksikon kao i drugi oblici morfološke derivacije. Taj njen argumenat zasniva se na primerima iz staroengleskog, nemačkog, latinskog i tagaloga. Prema koncepciji Lieberove sve glavne kategorije

reči (imenice, glagoli, zamenice) podeljene su u leksičke klase koje se sastoje od pravila $X \sim X'$, gde X predstavlja koren, a X' osnovu; to znači da su i koreni i odgovarajuće osnove navedeni nezavisno u leksikonu. Odavde proizilazi posledica da i koreni i osnove mogu da posluže kao polazište za dalju gradnju reči. Da je to upravo slučaj, pokazuju primeri iz nemačkog: *Vaterland* 'otadžbina' vs. *Vätersitte* 'običaji predaka', *Buchbinder* 'knjigovezac' vs. *Bücherfolge* 'niz knjiga', *Augapfel* 'zenica' vs. *Augenarzt* 'eyedoctor', *Schwesterkind* 'sestrino dete' vs. *Schwesternliebe* 'sestrinska ljubav'. Slične primere R. Lieber navodi i iz staroengleskog, latinskog i tagaloga.

U drugoj glavi svoje monografije R. Lieber ispituje strukturu leksikona i prirodu morfoleksičkih pravila koja treba da omoguću integraciju inflektivne morfologije u leksikonu. Prema Lieberovoj, morfološka komponenta sastoji se od tri podstrukture: stalnog rečnika, koji sadrži leksičke jedinice, morfoleksička pravila i pravila redundancije, strukturne komponente, koja sadrži binarna drveća i pravila označavanja njihovih čvorova, i od morfoloških pravila, koja su osetljiva na segmentnu prirodu niza na koji se primenjuju. Ove tri podstrukture čine »sintaksu« tvorbe reči, a njena semantika je odvojena u drugu, nezavisnu komponentu.

Prosti morfološki elementi unose se u leksikon zajedno sa svim informacijama koje su za njih specifične i nepredvidljive. Te informacije moraju da sadrže kategoriju i morfoleksičku klasu jedinice, njenu fonološku i semantičku reprezentaciju, okvire umetanja i dijakritičke znake. Okviri umetanja određuju sintaksičku okolinu u koju se leksička jedinica može umetati. (Afiksima se dodeljuju okviri umetanja izvedene reči.) Pored toga, za afikse se određuje i okvir podvrščavanja, koji određuje kategoriju jedinica kojima se oni pridodaju. U leksikonu su, dakle, prikazani i afiksi i slobodni morfemi, samo što afiksi imaju pridodat i obavezan okvir podvrščavanja. Na toj okolnosti zasniva se definicija pojmova afiksa i osnove u teoriji Lieberove. Afiks je »morfem čiji leksički prikaz određuje vrstu završnih leksičkih jedinica na koje se on može dodati«, a osnova (stem) je »morfem čiji leksički prikaz ne podvrščava druge morfeme« (st. 37).

Činjenica da se leksička klasa definiše pomoću morfoleksičkih pravila $X \sim X'$ omogućava i jednostavnu definiciju korena (root). Koren »je najmanji elemenat u delimičnom uređenju završnih elemenata leksičkih« (p. 43). Ova definicija ne izgleda korektna jer ne uzima u obzir produktivne afikse. Definicija Lieberove zasniva se na pojmu morfoleksičkog pravila, a ono se ne odnosi na produktivne afikse. Za produktivne afikse važe kontekstualna slobodna pravila prepisivanja za koje R. Lieber preuzima ideju iz članka Selkirkove (1978). Lieber nije odredila u kojem slučaju bi se moglo reći da ta pravila takođe određuju jednu relaciju poretka.

Prema ideji Lieberove pravila prepisivanja proizvode sledeće strukture: Čvorovi se označavaju primenom konvencija koje osiguravaju da afiks označava prvi dominantan čvor koji se grana, a osnova samo onaj dominantan čvor koji se ne grana. Izuzetno, afiksi mogu da budu »pro-

vidni«, u kojem slučaju izvedena reč pripada istoj kategoriji kao i osnovni morfem (npr. *countersign* 'sapotpisati' vs. *counterweight* 'protivteža'). R. Lieber, u stvari, formuliše pravilo prema kome ukoliko granajući čvor ne primi neko svojstvo od afiksa, to će svojstvo biti određeno sledećim nižim čvorom (st. 50). To pravilo takođe omogućuje da svojstva vremena i aspekta oblika *dixerāmus* (prvo lice plurala perfekta latinskog glagola *dicere* 'to say') filtriraju na odgovarajuće drvo sa unutrašnjih morfema. S druge strane, u reči *amicus* 'prijatelj', koja je izvedena iz glagolskog korena *am* svojstvo [+glagol] blokirano je jer spoljašnji morfemi *ic* i *us* određuju kategoriju izvedene reči. (Ti afiksi imaju svojstvo [+imenica].) R. Lieber pokazuje da njena pravila filtriranja osobina imaju opštiju primenu nego pravilo desne glave, koje je formulisao Williams (1979). R. Lieber navodi primere iz engleskog, nemačkog, vijetnamskog i španskog jezika koji opovrgavaju Williamsovo pravilo desne glave.

Lieber pokazuje da se inflektivni nastavci mogu definisati i podvrstiti na isti način kao i derivacioni afiksi. Ona tu činjenicu shvata kao potvrdu teze da su derivacija i infleksija u suštini jedan te isti proces. Ova tvrdnja ispušta, međutim, iz vida činjenicu da podvrščavanje koje ona daje u (88b) i (c) ne razlikuje rodove i brojeve nastavaka. Filtar koji ona pominje kao neophodan može se shvatiti kao upravo onaj element koji i čini svu razliku između derivacije i infleksije.

U trećoj glavi R. Lieber analizira pravila alomorfije koja je predložio Aronoff (1976). Umesto pravila alomorfije ona uvodi morfoleksička pravila koja definišu različite leksičke klase. Tako pravilo *Xduce ~ Xduct* definiše klasu koja sadrži parove (*produce, product*), (*conduce, conduct*), (*induce, induct*), (*reduce, reduct*)... Na taj se način eksplicira veza koja postoji između navedenih parova reči, a pravila alomorfije koja navodi Aronoff postaju nepotrebna. Činjenica da su neki elementi parova vezani morfemi ne predstavlja nikakav problem za teoriju Lieberove — oni se definišu na uobičajen način preko okvira podvrščavanja.

U petoj glavi knjige R. Lieber analizira udvostručavanje (*reduplication*) u tagalogu i umlaut u nemačkom jeziku i pokazuje da se te pojave najbolje mogu opisati pomoću leksičkih transformacija u leksikonu. Te transformacije su lokalne, semantički neutralne, a, pored toga, čuvaju i strukturu leksičkih jedinica. Lieber dokazuje da se takva pravila leksičkih transformacija moraju pretpostaviti pravilima Aronoffa za tvorbu reči jer su strože ograničena (*constraint*).

Monografija Lieberove sadrži detaljne i oštroumne analize značajnih i aktualnih morfoloških problema. Posebno se čini uspešnom njena analiza problema filtriranja morfoloških svojstava u izvedenim rečima i složenicama. Manje uspeha Lieberova je imala u nastojanju da dokaže da je infleksija potpuno sadržana u leksikonu.

L I T E R A T U R A

- Allen, M. 1978. *Morphological Investigations*, PhD dissertation, University of Connecticut.
- Aronoff, M. 1976. *Word Formation in Generative Grammar*, Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Bresnan J. 1978. A realistic transformational grammar, u: M. Halle, J. Bresnan i G. Miller (eds.), *Linguistic Theory and Psychological Reality*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Bresnan, J. ed. 1983. *The Mental Representation of Grammatical Relations*, Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Carrier, J. 1979. *The Interaction of Morphological and Phonological Rules in Tagalog: A Study in the Relationship Between Rule Components in Grammar*. PhD dissertation, MIT.
- Lapointe, S. 1980. *A Theory of Grammatical Agreement*, PhD. dissertation, University of Massachusetts.
- McCarthy, J. 1979. *Formal Problems in Semitic Phonology and Morphology*, PhD dissertation, MIT.
- Selkirk, E. 1979. On Prosodic Structure and its Relation to Syntactic Structure, Indiana University Linguistic Club, Bloomington, Indiana.
- Siegel, D. 1974. *Topics in English Morphology*, PhD. dissertation, MIT.
- Strauss, S. 1979. *Some Principles of Word Structure in English and German*, PhD. dissertation, CUNY Graduate Center, New York.
- Williams, E. 1979. Notes on lexical theory, ms.

S u m m a r y

ON THE ORGANIZATION OF THE LEXICON

The author reviews R. Lieber's book »On the Organization of the Lexicon«. R. Lieber has set herself the task to analyze theoretical implications which result from inserting flexions into the lexicon. According to the author, Lieber's monograph contains perspicuous analyses of semantic and topical morphological problems. He finds particularly successful her analysis of the problem of infiltration of morphological characteristics into derived words and compounds. She was less successful in trying to prove that inflexion is completely included in the lexicon.